

УДК:
159.922.4:32(497.11)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXII) IX, vol=23
Бр. 1 / 2010.
стр. 69-90.

Владан Станковић*
Институт за политичке студије, Београд

ФАКТОРИ МЕНТАЛИТЕТА У КАРАКТЕРИМА ПОЛИТИЧКИХ ВОЂА У СРБИЈИ**

Сажетак

Након радног дефинисања предмета истраживања, аутор ће укључивањем мултидисциплинарних метода настојати да одгонетне факторе који пресудно утичу на стварање различитих менталитета. У те мултидисциплинарне методе спадају: етнопсихолошки и социопсихолошки метод, али и упоредни и метод идеалнотипских образаца. Међу методама за анализу менталитета и карактера друштвених група и појединаца биће употребљени још и: метод интроспекције, интуитивни метод, историографски метод, метод анализе садржаја. Коначно, у осврту на политичку карактерологију страначких вођа, аутор ће обратити пажњу на примену неколико политиколошких метода. Применом свих ових метода аутор ће покушати да одгонетне како и у коликој мери фактори менталитета утичу на карактере политичких вођа у Србији.

Кључне речи: политичка антропологија, политичка карактерологија, етносоциологија, етнопсихологија, менталитет

---

* Истраживач-сарадник у ИПС, Београд

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“ (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Када је реч о досадашњим истраживањима на ову тему ваља истаћи да сем несумњиве заоставштине Јована Цвијића, или нпр. Владимира Дворниковића на плану етнопсихологије политичком карактерологијом, а поготову политичком карактерологијом вођа на савременој политичкој сцени Србије се, мало ко (или готово нико) није озбиљно бавио. Разлог томе може лежати у чињеници да се потцењује значај идентификације бирача са страначким вођама, а који је свакако један од основних разлога због чега неке вође и њихови покрети имају више успеха на изборима од осталих. Менталитет тако постаје нека врста невидљивог везивног ткива између партијских вођа и њихових бирача, нека врста праслике и праизворна за које се гласач везује, као за својеврстан тип колективно несвесног.

1. РАДНО ДЕФИНИСАЊЕ ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА

У стручној литератури, нарочито оној која проучава појмовну страну психолошких феномена, не постоји довољна дистинкција између карактера и менталитета.

За Жарка Требјешанина: «Карактер – (грч. *χαρακτηρ* = урезано, белег, знак) изворно означава кључно обележје, својство које даје печат неком предмету, феномену или организму. Најкраће, својство које чини природу ствари или бића.»¹⁾ Са друге стране, Требјешанин менталитет не третира, у појмовном смислу, довољно озбиљно. За њега је «менталитет – (од лат. *mens, mentis* – дух) преваходно колоквијални, а не стручни термин који недовољно прецизно означава карактеристичан склоп начина мишљења, веровања и емоционалних реаговања неког појединца, епохе или колектива, народа или друштва.»²⁾ За Инглиша карактер оличава: «све менталне црте или црте понашања једног лица; целокупан збир психолошких црта.»³⁾ Драган Крстић прави разлику између националног карактера и менталитета. Према њему, национални карактер је: «статистички гледано, широко присутна одређена структура црта личности у некој популацији, типична за опште облике понашања становништва. Није одређено да ли је она последица генетских или културно-историјских одредница развоја и понашања, мада

1) Ж. Требјешанин: *Речник психологије*, Стубови културе, Београд, 2008, стр. 213.

2) *Ibidem*, стр. 267.

3) Инглиш: *Обухватни речник психолошких и психоаналитичких појмова*, Савремена администрација, Београд, 1972, стр. 216.

ово друго становиште има више присталица.»⁴⁾ За истог аутора менталитет је, пак, духовно устројство – он је нека врста структуре «и систем апстрактних својстава личности или популације одређеног добра. Целина веровања, хтења, осећања и мишљења.»⁵⁾ Бојан Јовановић преузима дефиницију карактера великог скандинавског књижевника, драматурга и врсног познаваоца карактера – Августа Стриндберга. По њему карактер је: «комплексна и богата животна, социјална и културна реалност која одређује психички профил како појединца, тако и чланова једног колектива, указујући на наддeterminацију њихових карактера.»⁶⁾ Са друге стране, Олег Мандић тумачећи појмовну апаратуру долази до становишта према коме је: «менталитет (фра. *mentalité*), израз који обухвата укупну удешеност свијести на функционалне карактеристике неког типа праксе.»⁷⁾

Онтолошко обележје појма карактер и појма менталитет лежи у некој врсти одељивања од других појединаца, односно од других друштвених група, у конкретном случају од других делова исте етничке скупине. Уз сву разноликост приступа дефинисању и разликовању карактера и менталитета произилази закључак да је карактер одређени скуп психичких својстава, а да је менталитет скуп психичких својстава карактеристичан, између осталог, и за ширу друштвену групу или какав колективитет. Карактер би, дакле, био више везан за појединца, а менталитет за друштвену групу.⁸⁾

2. ФАКТОРИ КОЈИ ОДРЕЂУЈУ МЕНТАЛИТЕТ

Фактори који одређују менталитет појединих друштвених група, у конкретном случају етничких подцелина су: природни или биолошки, и друштвени. У најважније природне факторе би спадали: припадност одређеном расном типу (генотип, као наследно својство) и припадност одређеним географским детерминизмима (што већ залази у фенотип) какви су: клима и врста тла. У најбитније друштвене факторе (што је већ стандардни фенотип) спадају:

4) D. Krstić: *Психолошки речник*, Savremena administracija, Beograd, 1991, str. 250.

5) Ibidem, стр. 315.

6) Б. Јовановић: *Карактер као судбина*, Народна књига / Алфа, Београд, 2004, стр. 36.

7) Milan Bosanac, Oleg Mandić, Stanko Petković: *Riječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977, str. 353.

8) http://hr.wikipedia.org/wiki/Mentalni_sklop: “Mentalitet (ili mentalni sklop, od lat. mens, “u vezi duha”) označava pretežna razmišljanja i sklopove ponašanja jedne osobe ili jedne društvene grupe osoba, a odnosi se i na cijele narode. Taj se pojam koristi uglavnom u sociologiji te u povjesti mentaliteta.”

начин привређивања и културно-историјски контекст. Па кренимо редом...

Када је реч о расном типу људи на простору Србије је уочено неколико расних подгрупа. Наш најистакнутији антрополог и географ, Јован Цвијић, истицао је доминантну заступљеност динарског типа (под тим је подразумевао тзв. *Медитеранце*). Међутим, новија истраживања указују на много шароликију (под)расну структуру становништва од оне коју је представљао Цвијић. У саставу становништва Србије примећена је највећа заступљеност алпидске подрасе, затим следе Динарци, па Пелазги (или Источни Медитеранци) и Семићани. Нордијске расе аутохтоних Словена (Варјага) има испод очекиваног удела, али је и она бројна. Алпидска подраса је маса становништва која у свом геному има превалентан утицај тзв. *Алпског човека* који је на овим просторима био доминантан у времену Великог леденог доба. «Алпидска територија» широки је простор који захвата Панонску низију и прелазећи Алпе досеже до Мајне на северу, и изворишта Роне на западу. У Србији највећа заступљеност потомака Алпида је у Војводини (староседелачко становништво), али ова групација прелазећи Саву и Дунав настањује већински (истина у мањем проценту) читаву Шумадију и Поморавље, и на југу се зауставља тек у Овчарско-кабларској клисури, испод Чачка. Главни представник ове групе народа данас, у свом најчистијем, изворном виду су Ескимима, док је алпски човек његова европоидни варијанта. Међу европским етничким групама издвајају се: Савојац, Баварац и Тиролац као висински представници, Лапонац на крајњем северу Европе, и Словенац, Загорац, Славонац, Шумадинац и др. као низијски представници. Читава угрофинска група народа нпр. припада овој подраси. У сваком случају њихови скелети указују на кратке удове и здепаст труп. Таква конституција омогућила је Алпидима преживљавање у суровим леденим условима Терцијара и Квартара: гомилање хране кроз наслаге сала, плъснат нос који је конфигурисан тако да захвата што више кисеоника, и косе очи које су штитиле од наслага снега и леда у току снежних олуја. Као представнике жуте расе који су живели у леденим условима где природа не буја, Алпиде одликује умањен степен мушких хормона. Женски хормони, који су последица доминантнијег женског хромозома, остали су очувани, тако да су жене изразито женствене (обле са израженим женским физичким атрибутима), а мушкарци такође обли са мање израженим

мушким особинама.⁹⁾ Њихово је ментално устројство усмерено ка сакупљачкој привреди. Активности схватају механички. Ствари сагледавају онакве какве оне јесу.¹⁰⁾ Извесна тромост и успореност део је њиховог карактера. Привржени су породици, али су и ауторитарне догмате.¹¹⁾ Марљиви су, али и поприлично шкрти. Ове су особине задржали и када су са сакупљачке привреде прешли на ратарство.

Динарски тип медитеранског човека је већ добро описан у истраживањима антрополога XIX века. Овде ћемо истаћи само његове основне особине. Заузима динарски појас од Тршћанског залива на северу до Пелопонеза на југу, и од Јадранског и Јонског мора на западу, до долина Саве и Мораве на истоку и југоистоку. Динарце одликује изразито висок раст. Кошчате црте лица и изражајна брада код мушкараца указује на превалентност мушких хормона. Жене су такође високе и «кошчате» конституције (мушкобање). Код оба пола доминирају мушке особине, па иако припадају белој раси по особинама нагињу ка тамној. Показују изванредан степен социјалне интелигенције, али и дозу агресије. Креативног су менталног склопа. Поприлично лењи. Не исказују преданост. Заокупљени собом они не примећују друге, мада имају развијено чуло за социјално саобраћање, када им је то неопходно.¹²⁾

Источни Медитеранци или Пелазги и Семићани су као (под) расни тип регистровани у србијанским градовима. Тај се удео повећава када се крене од Подунавља према југу, тзв. *цариградским путем*. Представници пелашког становништва су Цинцари, а семитског Јевреји и Малоазијци.¹³⁾ Највеће учешће пелашког станов-

9) У Србији су чувени вицеви о буцмастим, заводљивим и неверним Сосама (Банаханкама) и њиховим немужевним Лалама, који са годинама добијају стомаке, и губе потребу за женама, а повећавају потребу за храном и пићем.

10) «За разлику од динарског, централни психички тип карактерише знатно израженија реалистичност психичког живота.» (Б. Јовановић: *Карактер као судбина*, стр. 51)

11) D. Slović: *Anatomija srpske duše*, Beograd, 2009, str.149: "За разлику од динараца-стоћара који се лако опредељује за ризићна занимања, равничари-ratari су људи који се ђвршће vezују за кућу па су њихови отпори насилју daleko slabiji, али борба за свој дом daleko jača."

12) С. Јовановић: *Културни образац*, Стубови културе, Београд, 2005, стр. 65: «Јован Скерлић говорио је више са социолошког гледишта. (...) «срдачна и бунтовна раса». Њене добре особине биле су слободољубивост, способност за велики полет у часовима прегнућа, чудновата природна бистрина, самосталност и оштрина суда, с нечим у исто време трезвеним и правоумним. Рђаве су стране биле претерани индивидуализам, неспособност за организовану заједничку радњу, оскудица осећања целине земље и државе.»

13) «Odreden procenat semitske populacije je kod nas došao preko Turaka, i to ne od onih originalnih Turaka koji su mongolskog porekla, već preko starosjedelaca Male Azije - hetitskog

ништва је на Косову и Метохији, и у Старој Србији. Слично је када су у питању и Семићани – њихов број се у Србији увећава правцем северозапад→југоисток, мада их је данас тек у назнакама. Тамније су путеи и црне косе: Пелазги изразито тамног тена, меснатих усана, црне равне косе, буљавих очију; Семићани нешто светлијег тена и нешто светлије коврцаве косе, шиљатих носева и упале доње вилице. И док су Пелазги иако представници беле расе у себе синтетисали и елементе црне расе, семитски народи представљају неку врсту синтезе жуте (монголоидне) и црне расе.¹⁴⁾ Ове две групације, поред нијансних разлика (које нису неважне) одликује: склоност трговини, користољубље, извесна лењост духа, бујање нагона и чула, недостатак смисла за сложенију организацију, отпор иновацијама, парентално друштвено саобраћање и сл.

Коначно, када је реч о нордијском типу ваља истаћи да је аутохтоно словенско становништво управо нордијског типа, мада је ова подраса белог човека најзаступљенија у Скандинавији и на британском острву. Данас можемо говорити о енклавама остатаци нордијског типа кога одликује изразито светла пут, висок раст, кошчатост мушкараца и умеренија кошчатост жена, умереност мушких и женских одлика код оба пола, релативно правилне црте лица, светао тен и плава боја очију. Нордиди су данас у Србији најзаступљенији на југу и југоистоку Србије, мада их има и по обронцима северне Шумадије и Подунавља. У бившој Југославији значајнија енклава нордијског типа забележена је међу подринским Муслиманима средњег и доњег тока леве обале ове реке. Овај тип људи одликује извесна доза инфантилности, спорост у реаговању, осећај за личну одговорност, штедљивост и вредноћа.¹⁵⁾ Ретко падају у афекте – мирољубиви су. Окренути су себи и свом послу, толерантни за различитост.

Када говоримо о клими као фактору изградње менталитета, а преко ње и карактерним особинама појединаца, онда ваља истаћи да би у неком идеалнотипском смислу могли становништво у Србији поделити на континенталце и медитеранце, мада је та подела

porekla, koji su ovde dolazili pod turskim entitetom.» (М. Богдановић: *Prokletstvo nacije*, Beograd, 2004, str. 98)

14) О. Weininger: *Pol i karakter*, No limit books, Beograd, 1998, str. 401.

15) “Najskuplju i najluksuzniju robu u nordijskim zemljama kupuju uglavnom stranci, dok starosedelačko stanovništvo pokazuje izraženu skromnost.” (М. Богдановић: *Prokletstvo nacije*, str. 95)

тек условна.¹⁶⁾ Континентални менталитет одликује марљивост и вредноћа, али и извесна тромост у обављању послова. Ипак ова култура тежи реду и исказује извесне организационе способности, које често могу бити нарушене прејаким индивидуализмом православно личност. Континенталац нема лидерских амбиција, и ако их има он их сагледава кроз захтев ка повезивању. Овде до изражаја долази његов демократски карактер.¹⁷⁾ Свакако да је континентална клима са оштрим зимама, и врелим летима утицала да овде менталитет људи буде окренутији скупљању и стицању, а култура рада углавном нема негативну конотацију. У интелектуалним пословима континенталац је дубок, он има изражену емпатију, и смисао за филозофију, математику, логичке дисциплине... Другачије је у јужним медитеранским крајевима из којих је маса становништва, континуирано у валовима миграција, настањивала централни Балкан. Овде клима није тако оштра као у валовитим и равничарским деловима Србије, па су досељеници мање мобилисани да нешто прикупљају и увећавају. Медитеранац живи за моменат, за трен, окренутији је животу, а не каквом континууму. Ту је рад на нижој лествици. Цени се пре свега јунаштво, које се сада сели у лидерске амбиције у каквом предузећу, управи, политици. Медитеранска структура личности је ауторитарна. Уз то Динарац има умањено интересовање ка мануелним пословима, више је окренут интелектуалним делатностима иако често нема ону интуитивну снагу ка дубини синтетичке интелигенције коју исказује један континенталац. У интелектуалном он више клизи по површини и исказује дар за литературу, поезију, примењене уметности. Снага његовог изражаја лежи у опажајном.

Свакако да је и врста тла важан чинилац у изградњи менталитета. О томе већ нашироко пише Цвијић, али и Дворниковић. Врста тла и начин привређивања некако су органски свезани. Због тога је тешко о њима писати раздвојено. Када је реч о врсти тла као фактору менталитета ваља нагласити да се у својој основи српски народ може сврстати у две групе: у брђане и у равничаре. Чак се и

16) Ј. Цвијић, И. Андрић: «Динарски тип», *О балканским психичким типовима*: 23-29, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр.29: «Северни појас се одликује углавном средњоевропском климом, а у јужном се осећају утицаји медитеранске климе.»

17) «Демократска су осећања урођена у народу који је за време борби за ослобођење имао једноставан друштвени састав, који је чинио друштво земљорадника и сточара, у коме није било не само никакве друштвене класе већ и никакве значајне разлике у погледу имућности. Српско племство је ишчезло; постоји само генеологија историјских предака који припада целога народа.» (Ј. Цвијић, И. Андрић: «Шумадијски варијетет», *О балканским психичким типовима*, стр. 31)

у релативно питомим шумадијским селима сељани деле на брђане (на брду села), и речане или дољане (равничаре уз какав поток или реку). Брдо или планина је метафора за горштака. Горштак обавља један од лакших послова, он чува стада.¹⁸⁾ Сточар је лети одлазио на испашу стада са другим чобанима. Пашњаци су заједничко власништво. Овде доминира нека врста мускетарства, где сточари све деле на равне части. Отуда се други уважава, јер само у колективу Динарац може савладати препреке. Динарац тежачке послове сваљује на старце, жену и децу – на слабије који му се не могу одупрети. Он је сам заокупљен стадом и вишим сферама бивствовања. Јунаштво је део тог мита. Тешки услови живота на планини оставили су само ону најјачу децу у животу. Ту је култ опстанка доведен до највишег нивоа.¹⁹⁾ Отуда и изражајна борбеност брђана. За разлику од њега село или селина налази се у сликовима великих река: Моравâ, Колубаре, Дрине и Тимока. Староседелачко и новопридошло становништво овде је принуђено да обавља знатно сложеније и напорније послове. Ваљало је припитомити животиње, узгајати биљне културе. Епска култура висова, овде је замењена материјалном културом имања. Имати овде значи вредети: по количини и квалитету земље ценио се домаћин. Домаћинства су испарцелисана. Ту свако гледа првенствено себе, чак и када људи живе у породичним заједницама когнатског типа. Често је видљива испомоћ кроз форму задруге, али задружни систем никада није порицао одвојена имања.²⁰⁾

Конечно, и културни баш као и историјски аспекти битно су утицали на формирање менталитета. У свом бићу културне парадигме су балканско-оријентална (отоманска) у Шумадији, Поморављу, те у јужној Србији (са Косовом и Метохијом) и панонско-западњачка (аустроугарска) у крајевима изнад Саве и Дунава. Оне

18) Ево шта о планинским сточарима бележи Јован Цвијић: «Често сам имао прилике да посматрам утицај сточарства на људе динарских племена. Што најпре изненађује, то је врло много доколице... Људи у пуној снази раде врло мало, и сав посао остављају женама и особито деци и старцима. Изгледа да нема занимања које пружа телу и души више одмора, него што је сточарство... У доколици, на врховима високих планина, (...) стваралачка машта се развија.» (Ј. Цвијић, И. Андрић: «Динарска племена», *О балканским психичким типовима*, стр. 37)

19) D. Slović: *Anatomija srpske duše*, str.130: “Svi primeri koje sam prikupio dokazuju da se snaga dominacije nalazi upravo u onim ljudima koje sam ja u šali nazvao kamenjarima, dakle u onima koji su u urbanu sredinu došli sa kamena. (...) Ta oštrija borba za opstanak ima za posledicu opstanak sposobnih...”

20) Драгослав Словић наводи тумачење Владимира Ђоровића: “Demokratske osobine uređenja primitivnih organizacija pretežno su karaktera zemljoradničkih elemenata... Kako je to snažno istakao X. Hirt, nema staleža koji je u toj meri upućen na uzajamnu pomoć kao zemljoradnik.” (Ibidem, str. 145)

су седиментиране у последњих три стотине година. У оквиру овде две целине менталитети се битно разликују. Пречански менталитет је успоренији, суптилнији, са знатно умањеном агесијом, али и до усиљености извештачен (издресирано понашање и опхођење, често неспонтано). Овде постоји живљи осећај за организационе способности и рационални подстицај. Испод Саве и Дунава присутнији је живљи темперамент, већа покретљивост, али и слабије радне способности, хаотичност у организацији, расцепканост и израженији радни индивидуализам. Данас се те разлике додатно умањују, али и даље постоје, тако да је изражено становиште према коме «(...) Моравац носи у свом духу наглашено источњачко лукавство, а Војвођанин аустријске навике за ред, поредак и тачност, а то значи за веће поштовање речи и обећања».²¹⁾ Када је реч о историјском аспекту, тада је занимљиво Цвијићево гледиште о Динарцима и Рајинцима. Динарски менталитет је поносит и пун националне гордости. Динарца води пре свих идеја, а нити једна тако жарко као идеја о слободи и ослобођењу од туђина.²²⁾ Он се позива на част и углед. Уз јунаштво он задржава чојство као значајну раздеобу између себе и другог.²³⁾ Последица оваквог менталитета је и пренета жеља за слободом кроз ликове устаника – хајдука, који се у Србији појављују управо тамо где је израженији динарски архетип: у Старовлаху, западној, централној и северној Шумадији.²⁴⁾ На другој страни, сасвим супротно, Цвијић осликава рајински менталитет јужне Србије у коме види само мимикрију која се изражава кроз настојање поробљеног српског становништва да на све могуће и немогуће начине поднесе турско ропство трудећи се да не расрди моћног господара. Мимикрија која му је омогућавала преживљавање, међутим, утицала је да српски народ у тим крајевима поприми својства окупатора дотада непозната српском народу. Ово удвори-

21) Ibidem, str.147.

22) Б. Јовановић: *Карактер као судбина*, стр.103: “Ова митоманска склоност, немотивисана никаквим користољубљем, једна је од психичких одлика динарског човека способног да веома убедљиво и маштовито говори о неоствареним и измишљеним догађајима.”

23) «Код правих представника виолентног типа готово нема ситничарскога, ниско ситнога у мислима и раду, нити познатог сићушног оговарања; даље нема оне подругљивости и подсмешљивости, у којој је много непоштовања људи, туђег рада, националних тековина и националне вредности.» (Ј. Цвијић, И. Андрић: «Виолентни тип Динараца», *О балканским психичким типовима*, стр. 57)

24) Занимљиво је стајалиште неуропсихијатра и народног трибуна dr.sci Јована Рашковића, према коме је српско бунтовништво последица Едиповог комплекса: “Испољављујући послушност према ауторитету, односно оцу који има потпуну власт, едипални карактер се у свом другом аспекту исказује у бунту, оспоравању носилаца власти и задовољству у рушењу институције ауторитарности.” (Видети у: Б. Јовановић: *Карактер као судбина*, стр. 52)

штво и калкулантство, постаће временом део менталитета јужно-србијанаца.²⁵⁾ «(...) особито недостатак искрености и отворености, одсуство јуначкога или витешкога духа. У тешкој борби за живот развила су се међу самом рајом осећања зависти, мржње, каткад и пакости.»²⁶⁾ Тако је у зависности од тога да ли је реч о подчињавању јачем или надвладавању слабијим створен орјентално-деспотски карактер са израженим садистичко-мазохистичким цртама.²⁷⁾ «Али су и крај овако створеног менталитета кадшто избијала осећања праве племенитости. Овде-онде се јављала узајамна помоћ међу рајом, махом у облику познате узајамности потиштених, са пригушеном осетљивошћу и са поносом раје, који је сличан поносу жртве.»²⁸⁾ Ова плементост поносног слуге је приметна доза емпатије за другога као део њихових интровертних природа. Она је сасвим ретка код Динараца, који су често толико заокупљени сопством да нису у стању да виде ништа испред себе.²⁹⁾ Судар ових менталитета осликаће се и у карактерима људи на политичкој сцени савремене Србије, која представља важно тле за истраживања на пољу политичког харизматизма.

3. КАРАКТЕРИ СТРАНАЧКИХ ВОЂА НА САВРЕМЕНОЈ ПОЛИТИЧКОЈ СЦЕНИ СРБИЈЕ

У анализи менталитета и карактера политичких вођа у Србији, овде ћемо поћи од Слободана Милошевића, човека који је обележио последњу деценију XX века у Србији. Од родитеља Црногора-

25) «Старобалканске особине: Од многобројних рајинских особина централног типа највише падају у очи оне особине које потичу од моралне мимикрије. Послушност и напор робова да се угоди жељама и укусу господара били су главни чиниоци овога преображаја. (...) ... постали су потиштена и подчињена бића.» (Ј. Цвијић, И. Андрић: «Централни тип – рајинске особине», *О балканским психичким типовима*, стр. 61)

26) Ibidem, стр. 63.

27) «Са рајинском покорношћу према јачем и мазохистичким подношењем патње као начином несвесног самокажњавања због осећања кривице за незавидно животно стање, испољавана је и агресивност и садистичко наношење патње слабијем од себе. (...) Тражење заштите од силе, оличене у одређеној власти, исказује се пренаглашеном лојалношћу, спремношћу да јој се у потпуности буде покоран и да јој се служи.» (Б. Јовановић: *Карактер као судбина*, стр.173)

28) Ј. Цвијић, И. Андрић: «Централни тип – рајинске особине», *О балканским психичким типовима*, стр. 64.

29) С. Јовановић: *Културни образац*, стр. 39: «Код динарског типа има јунаштва, али има и самопреценивања и самоистицања, што га чини несавитљивим и неприлагодљивим.» За разлику од њих, рајинци «... умеју да процене људе, њихове особине и страсти; али док људи динарског типа често исказују своја опажања, ови то чине само изузетно.» (Ј. Цвијић, И. Андрић: «Централни тип – рајинске особине», *О балканским психичким типовима*, стр. 65)

ца, рођен у Србији, Милошевић је могао постати просечан Србин: ни Црногорац ни Србијанац. Његове упале очи и истурена вилица указивали су на посве динарске црте, међутим у његовој конституцији омањег раста, кратких удова и трупа склоног гојењу било је нечега и низијског. Психички карактер Слободана Милошевића одавао је јаку личност, чврст карактер до тврдоглавости, аутистичност и склоност истеривању правде. Од принципа које је бранио није могао да види живот око себе. «И охол и помирљив, и дрзак и попустљив, Милошевић никада није признавао пораз.»³⁰⁾ Често се у борби опирао до притеривања уза зид, па би затим уступао и оно што му нико није тражио. Био је продукт витфогеловске орјенталне деспотије: произашао из комунистичког система, селећи се са функције на функцију унутар партијског апарата, и сам је задобио свест апарачика. Па ипак, Милошевић је био интелигентан политичар, не без националних осећаја, али Србин који није разумео и схватао српство. Он је у основи био Југословен и титоиста, чија је прикривена жеља, и недосањани сан био да постане нови Тито – нови владар велике Југославије. Био је неспособан да осети нова струјања која долазе са Запада. Убачен у ковитлац разбираспада државе у којој је одрастао, и направио каријеру, он се у тој улози браниоца земље није најбоље снашао.³¹⁾ Њега је згуснутост догађаја и силина околности учинила превазиђеним државником; он као да није могао да се прене из сна југоносталгије у којој је живео. Његова динарска тврдоглавост, усмереност на циљ, и непоколебљива вера у принципе, довела је до настанка прве српске прекодринске државе, што ће му обезбедити место у историји. Динарски аутократизам и бахатост спрема сарадника често је испољавао, а остаће забележен и као лош говорник.³²⁾ Говори су му били пуни отрцаних комунистичких фраза, рогобатни и без лепршавости. Очајан стратег, Милошевић се показао, као одличан тактичар, нарочито када је у питању било одржавање на власти. Био је «најопаснији онда када се верује да је најслабији».³³⁾ Милошевић је био комунистички догмата неспреман да прихвати национално помирење и западне новотарије на којима су одрасле генерације младих у Србији чак

30) S. Đukić: *Kraj srpske bajke*, Samizdat, Beograd, 1999, str. 196.

31) M. Knežević: “Miloševićovo razdoblje”, *Podeljena moć*: 31-53, NSPM, Beograd, 2006.

32) “... na koji način Milošević i njegova stranka postupaju sa onim od kojih se diferenciraju. Postoje dva načina: (...) prvi je dijalog, odnosno javna rasprava i ubedivanje; drugi je prisiljavanje.” (K. Čavoški: *Slobodan protiv slobode*, Dosije, Beograd, 1991, str.3 1)

33) S. Đukić: *Kraj srpske bajke*, str. 98.

још у временима титоизма.³⁴⁾ У интимним разговорима умео је да буде шармантан; понекад би знао да изненади хумором.³⁵⁾ Волео је да попије, а неретко би, у тренуцима опуштања умео и да запева. Неповерљив и без правих пријатеља, био је попустљив отац и веран супружник. Милошевићева готово фанатична посвећеност породици у тренуцима хапшења, и након тога (све до трагичне смрти) указују на његову разочараност у «незахвални» народ којим је владао као какав хазјаин.

Сушта супротност Слободану Милошевићу био је Зоран Ђинђић. Ђинђић је читаву деценију Милошевићеве аутократске владавине, био главни прикривени опонент лидера СПС-а. Интимно, Милошевић као крути комунистички догмата и реалсоцијалистички конзервативац је управо у Ђинђићу видео највећу потенцијалну опасност, а не у Драшковићу, Шешељу или Коштуници. Па ипак, иако толико различити, они су имали поприлично сличан карактер. Ево како о њиховим сличностима пише Александар Тијанић: «Њих двоје (Милошевић и Ђинђић, прим В.С) немају пријатеље; пријатељство спутава и обавезује. Обојици је извађен корен захвалности: на власт су дошли оцеубиством.»³⁶⁾ Зоран Ђинђић по својој физичкој конституцији, менталитетном наслеђу и карактеру личности показује особине рајинског варијетета. Средњег раста, витак, ситних очију, помало неспретних и несигурних покрета мало је поседовао од особина харизматског вође. Може се чак рећи како је он сушта супротност томе. Ђинђић је био више склон демократском «умрежавању» квалитетних појединаца,³⁷⁾ но аутократизму, али је сукобе са противницима унутар «тима» решавао одстрањивањем. Често се жалио на несносни индивидуализам Срба који исказују неспремност за колективне напоре, мада је и сам био индивидуалац. Његова несигурна реторика, муцање, робовање интелектуалним нормативизмом док говори, неприкладне метафоре које до просечног Србина нису могле да допру, указују на одсуство спонтаности, на измештеност из народне свести и

34) К. Čavoški: *Slobodan protiv slobode*, str. 57: "Milošević je sa osobenom arogancijom, nipodaštavao političke suparnike i isticao nadmoćnost svog programa privredne reforme i izlaska iz krize."

35) "Strani novinari koji su ga uvek prikazivali kao odbojnog, lažljivog političara, siledžijskih manira, otkrili su da on ima šarma i duha, da ume da se opusti i vodi prijatne razgovore." (S. Đukić: *Kraj srpske bajke*, str. 142)

36) Ž. Ivanović: *Zoran Đinđić u mreži mafije*, Beleta, Beograd, 2004, str.245.

37) D. Veličković, K. Zoderman: *Đinđić*, Alexandria Press, Beograd, 2007, str. 18: "Bilo je u tom njegovom društvenom ponašanju nekog humanog i finog političkog umrežavanja."

колективног предања.³⁸⁾ Па ипак, Зоран Ђинђић је био човек јаке воље. У интервјуу за *НИН* од 25. јуна 2002. Ђинђић износи своје виђење националних особина које суштински одређују напредак једног друштва: «нашем националном менталитету својствене су ерупције енергије, па потом пражњење и малодушност.»³⁹⁾ Себе је, заправо, видео у улози реформатора, који ће народу да удене вољу за променама.⁴⁰⁾ «Практичан и реалиста, трагао је за конкретним одговорима на конкретна питања.»⁴¹⁾ И заиста има неке историјске логике у томе што је српски народ у Србији, након суверенистичких прегнућа у одбрани српског народа у распалој Југославији (коју је предводио Динарац, Милошевић), желео да на неки начин предахне прихвативши оберучке рајински приступ у вођењу земљом Зорана Ђинђића. Премијер Ђинђић чак ту послушност према страним господарима са Запада никада није ни крио. У изјави за београдски *Профил* (бр. 35/2002), он каже и следеће: «Имали смо све шансе да се одважно сврстамо на страну победника. Могли смо да предводимо реформе, постанемо миљеник светске политике и уберемо плодове који увек припадају ранораниоцима.»⁴²⁾ Овакав степен рајинске «конструктивности» до мимикрије, међутим никада није виђен код Ђинђићевог колеге, Црногорца Мила Ђукановића, који је и сам направио аранжман са евро-атлантским силама. Па и поред оваквог држања, Ђинђић јесте био вођа, вођа у смислу некога за ким је српски народ вапио у једном исечку времена у коме је свима било доста санкција, изолације, беде и сивила свакодневног живота који је са собом повлачила депресија и летаргија. Био је склон разним политичким трговинама, а често је за своју партију либералних стремљења, Демократску странку (ДС), говорио да је предузеће, чији је профит остварена политичка моћ и утицај у друштву.⁴³⁾ Ђинђићев оптимизам, младалачки полет кенедијевског

38) О овоме сведочи и Милан Протић: «Ђинђић није био ни надахнут говорник. Говорио је истрзано и неповезано, каткада муцаво.» (М. Протић: «Зоран Ђинђић», *Изneverена револуција*: 225-266, Чигоја, Београд, 2005, стр. 256)

39) Ž. Ivanović: *Zoran Đinđić u mreži mafije*, str. 198.

40) Један од његових најближих сарадника, Горица Мојовић, овај реформизам Зорана Ђинђића овако изражава: “Јесте био практичан, јер је имао осећај мисије и задатака.” (D. Veličković, K. Zoderman: *Đinđić*, str. 92)

41) М. Протић: “Зоран Ђинђић”, *Изneverена револуција*, стр. 257.

42) Ž. Ivanović: *Zoran Đinđić u mreži mafije*, str. 195.

43) “DS je pod vodstvom Đinđića postala dinamičnija i agresivnija, on stranku vodi po konceptu privrednog preduzeća, zbog čega je DS od protivnika pospordno nazvana *žuta kompanija*.” (http://www.vreme.com/arhiva_html/434/6.html: “Devet godina Demokratske stranke – jačanje kroz deobe”)

типа, нада у бољи живот и боље сутра, ипак су допирали и до најудаљенијих паланки у Србији. Па ипак, Ђинђићеве амбиције биле су нереалне: он је настојао да промени људе, и чак много више да превреднује читав систем вредности у Србији.⁴⁴⁾ Та га је амбиција доводила до карикатуралних облика испољавања немоћи, јер ти његови покушаји нису имали ни реалну моћ, нити довољно подршке.⁴⁵⁾ Завршио је трагично, баш као и Милошевић.

Након Милошевићевог суверенизма и Ђинђићевог реформи-зма, дошао је легализам Војислава Коштунице.⁴⁶⁾ «После Милошевићеве катастрофе и Ђинђићеве брзине, Србима је био потребан спокој.»⁴⁷⁾ Управо је Коштуница настојао да синтетиче борбу за сувереност у границама могућег са реформама умерене брзине. Творац је политике легализма или борбе за правну државу,⁴⁸⁾ а резултати те борбе не само да нису дали резултат, већ се у периоду легализма десио читав низ корупционашких афера, које су довели до обесмишљавања ове политичке идеје. Војислав Коштуница је човек рајинских црта: светле пути, смеђокош, крупних шака, са видном склоншћу ка гојењу. И Коштуница је у физичком смислу, баш као и Ђинђић, одавао утисак нехаризматичног вође неспонтаних покрета. Често је, као председник савезне државе, али и касније као премијер, иступао невешто, клатио се пред аудиторијумом и није знао шта ће и где ће са рукама. Коштуница је баш као и Ђинђић демократски тип вође и лош говорник.⁴⁹⁾ Он прича уопштено, сувопарно, без темперамента.⁵⁰⁾ Извесна спорост и крајња интровертност његовог психичког карактера, помешани су са потиснутом хиперемотивношћу. Па и поред свега тога он исказује претензију да буде више државник, но што је то чинио ма

44) Овога мишљења је и садашњи председник Републике и близак сарадник Зорана Ђинђића, Борис Тадић: “Šta је у stvari radio Zoran Đinđić? Он је izvodio kompletno prevrednovanje sistema vrednosti u Srbiji. A najteže u srpskom narodu је upravo то – prevrednovati taj sistem.” (Ž. Ivanović: *Zoran Đinđić u mreži mafije*, str. 260)

45) Више о овоме у: М. Кнежевић: “Зоран Ђинђић – политичар и филозоф”, *Парадигма распада*: 197-202, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

46) Д. Вукомановић: „Идеолошко профилисање релевантних партија у Србији“, *Српска политичка мисао*: 4/09: 137-158, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 148.

47) М. Протић: «Војислав Коштуница», *Изневерена револуција*, стр. 305.

48) М. Кнежевић: “Legalisti protiv pragmatista”, *Podeljena moć*

49) М. Кнежевић: “Време антиреторике – Војислав Коштуница”, *Парадигма распада*

50) «Коштуничин језик је изразито сув и необдарен. Код њега не да нема стила и лепоте, него нема ни оне једноставности без које је разумевање немогућно. Он често ни сам не зна шта би хтео да каже, а и кад зна, не уме да саопшти на разложен начин.» (М. Протић: «Војислав Коштуница», *Изневерена револуција*: 266-308, Чигоја, Београд, 2005, стр. 303-304)

који други политичар након Милошевића. Коштуница уме да буде несигуран, суревњив и веома сујетан. Непрестана окруженост људима сумљивих стремљења указује на мањак самопоуздања.⁵¹⁾ У извесном смислу Коштуница је недоступан, неповерљив, његова лична несигурност на мах постаје самопоуздање до подцењивања саговорника и неистомишљеника, а његова неодлучност и спорост у доношењу одлука каткада уме бити и кобна.⁵²⁾ Уме да буде веома циничан. Па ипак, Војислав Коштуница поседује и добре особине. Он је темељан, промишљен и обазрив политичар, свестан готово свих слабости нације којој припада и којом је владао.

Када је реч о актуалном председнику Републике, Борису Тадићу, ваља истаћи да о њему нема за сада значајних истраживања на ову тему. Стасит, динарске грађе, без претераног талента да се издигне у политичког вођу харизматског типа, Борис Тадић пре представља манекена или глумца у политици, него какву заиста аутономну политичку фигуру. Његова предизборна појављивања на страначким скуповима делују као увежбани наступи пред огледалом какве америчке агенције за маркетинг. Па и поред тога, приметна су настојања у ходу политичара Бориса Тадића, да на своја и државна нејака плећа, преузме и државничке послове, који су у смутним временима самог краја Милошевићеве владавине, владавине Ђинђића и Коштунице, били запостављени. Борис Тадић настоји да у времену продужетка агоније и растројства Србије покуша да окупи српски етнос који је након распада Југославије трагично расут у више државоликих творевина Западног Балкана (ма шта то значило). Овај динарски *come back*, и покушај бар културног зближавања Срба на свим просторима бивше Југославије, праћен је хистеријом земаља у окружењу које настоје да српство сведу на србијанство, подстичући шовинизам и нетрпељивост на расној основи о чему се у нашој науци, па чак и штампи мало писало, а још мање говорило.

Међу динарским политичарима по својим физичким и менталним идеалнотипским особинама одскаче вођа српских радикала Војислав Шешељ. Он је свакако неуобичајна физичка појава: двометарског раста, кратких руку, издуженог врата... Док хода он се љуља одајући киклопидност своје незграпне појаве. Ментали-

51) "Власт је за њега лек против животне учмалости. Политички врх је његов доказ личне вредности. Ништага изнутра, он зависи од похвала споља." (М. Протић: «Војислав Коштуница», *Изневјерена револуција*, стр. 304)

52) I. Ivanović: "Koštunica i Đinđić kao antipodi I-II", <http://www.hereticus.org/?s=civilizacijsko>

тет му је посве динарски: тврдоглавост, натчовечанска упорност, правдољубивост и истнољубље. Његова нагон за моћи и његова конфликтност саставни су део свадљивог карактера.⁵³⁾ Шешел је од оних који иду право ка циљу – са њим просто човек зна на чему је. Његова воља и упорност су невероватни.⁵⁴⁾ Међутим, овај карактер прати и извесна наивност у погледу процене сарадника, могућност прављења кобних превида и грешака, несталност понашања и прека нарав. Ипак Шешел уме бити на моменте и благе ћуди, па чак и да изненади простодушношћу својственом православним Словенима. Интелигентан и вербално виспрен, он има смисао за хумор какав не срећемо код других српских политичара. Његова способност ка симплификацији и прецизним описима ситуација и нарави политичких опонената плене довитљивошћу. Он је добар говорник, али су му говори кратки и јасни, готово војнички, понекад и препуни сувопарне здраворазумске аргументације. И Шешелева учестала дијаболичност (добро – зло, лепо – ружно, храбро – кукавно, часно – подло), део је херцеговачког менталитета у коме је лични его центар универзума.

Сушта супротност Војиславу Шешелу, његов је донедавни партијски саборац и кум Томислав Николић. Његове физичке особине нимало не одговарају његовом низијском менталитету. Иако висок и кошчат, он је у основи прави рајинац. Томислав Николић говори једноставно до баналности, његову поруку као да су упућене људима који више знају шта неће, него шта хоће у животу. Он када сакрива ради то подмукло и вешто, када разобличује чини то реско и брутално.⁵⁵⁾ Политичке поруке су му поједностављене: да нам свима буде боље, да свако може поштено да живи од свога рада, да Србија иде напред... Он уноси нешто од рајинске логике

53) В. Шешел: *Робијашке медитације*, АБЦ Глас, Београд, 1992, стр.26: «Стражар Муслић је почео да ме малтретира. Неколико је пута викао на мене, а сваки пут сам му противречио.» Шешел жељу за доминацијом код себе приписује урођеним својствима дубљег карактера. «За четири месеца, колико сам укупно ту провео, продефиловале су стотине робијаша... Све сам их упознао, слушао њихове исповести. Међу њима сам већ у стару био ауторитет.» (Ibidem, стр.30)

54) Шешел је баш као и Ђинђић посвећеник. Ево како изгледа један радни дан Шешела у затворској ћелији: « Себи сам правило распоред тако да сам до ручка учио непознате енглеске речи, после ручка преписивао лекције, читао их наглас по десетак пута, те решавао граматичке задатке. Иза вечере до гашења светла читао сам дневну штампу, коју бих само летимично прегледао након ручка.» (Ibidem, стр. 26)

55) (Николић): « Или ћемо ми имати 50 одсто или Тадић и Коштуница заједно.» (новинар): «Значи ви се унапред одричете власти?» (Николић): «Коштуница је нама пре три године рекао *не смем* и то стоји и данас.» (новинар): « Од кога не сме?» (Николић): «Не сме од Запада. Не сме да изневери Тадића.» (Т. Николић, *Борба као смисао живота*, СРС, Београд, 2007, стр. 200)

свакодневног живота: бити добар са свима, незамерати се, сарађивати, трговати... трговати и сарађивати.⁵⁶⁾ Уз националну реторику овај вид популизма у нашем народу даје пристојне резултате, што указује на саобразност са већинским менталитетом. Овај лидер у успону кренуо је са дна социјалне лествице; његов успон био је трновит и дуготрајан. Није лако било бити други иза Шешеља.⁵⁷⁾ Николић је стојички подносио ту другопласираност и чекао моменат, вребао прилику да коначно буде свој. Сада је коначно први, а његова странка нема идеолошко упориште: она је сада и све и ништа. То изгледа да даје резултате. Николић у парламентаризму партократског типа плива као риба у води: он чека, вреба, онда удара кад и где треба, па онда марљиво скупља гласове, као какав хрчак гомила мандате, па онда стрпљиво преговара и тргује.⁵⁸⁾ И све ово ради са неком необичном преданошћу до посвећења. И заиста на политичкој сцени нема бољег и већег трговца од овог савременог карактерног следбеника Милоша Обреновића. За њега је све ствар цене, а политика вештина могућег. Има каткада нечег орјенталног у том непрестаном дозивању могућег, нечег што је фатализам рајинског типа. Томислав Николић не дели и не стигматизује, већ увлачи у ковитлац све оне неопређене и неодлучне, очајне и оне без става, али и оне који траже шансу, који немају времена да чекају боља времена, људе који траже нешто за себе одмах и сад. Као вођа он је сушта супротност Шешељу, знатно толерантнији и тактичнији, оставља сарадницима простор да се искажу, допушта сукобе приступа и концепција – па онда извлачи оно што је корисно. Николић је стрпљив, еластичан, радан и тактичан, у њему има

56) Дobar пример трговачког менталитета пиљарског типа исказује однос Томислава Николића и Драгана Марковића-Палме. Њихова трговина је банална као на каквој пијаци, где је моћ роба (изражена у мандатима) која се да трампити. Палма тражи три послоаничка мандата на листи СРС, Николић му нуди, али прво да овај угаси странку. Палма то одбија (Видети у, Ibidem)

57) "Iako je tek u 38-oj godini života odlučio da udje u političke vode, u kojima *pliva* poslednjih osam godina, Tomislav Nikolić uspeo je da postane ubedljivo najjači *drugi čovek* u srpskoj politici. Time je, ne samo demantovao pravilo da kod nas političari brzo stare a sporo odrastaju, već i tvrdnje da sve srpske stranke imaju samo lidera i nikog više. Očigledno da ovom visokom i elegantnom Šumadinu, kome su politički protivnici nadenuli pakosni nadimak Grobar, nisu smetali čak ni *lik i delo* jednog takvog partijskog šefa kao sto je Vojislav Šešelj da izadje iz njegove senke i postane političar sa kojim ne morate da se slažete, ali koga uvažavate." (Margita Cvetković: "Skica za portret, Tomislav Nikolić – Opozicionar na vlasti", *Nezavisna svetlost*, br.132, <http://www.freeSerbia.net/Archives/Serbian/Toma.html>)

58) Ово још једног примера како Николић схвата политику: (новинар): «Зашто сте ви бољи кандидат за премијера од Ђелића?» (Николић): «Зато што Српска радикална странка има више гласова.» (новинар): «Само због тога?» (Николић): «Само због тога.» (Т. Николић, *Борба као смисао живота*, стр. 201)

нешто од преживеле мудрости србијанског села. Питање је само да ли нам та и таква мудрост може сада уопште ишта више помоћи.

Анализирати Вука Драшковића нема смисла ако при томе имамо у виду његову садашњу политичку моћ. Међутим, ако узмемо у обзир његов значај као најважнијег Милошевићевог политичког опонента током деведесетих година прошлог века, и ако узмемо у обзир живописност његовог менталитета, карактера и свеукупне појаве, тада готово да није могуће озбиљније бавити се портретима политичких вођа, а не дотаћи се и Вука Драшковића. Он је типичан представник динарске расе, коме чврстину карактера смекшавају орјенталне црте. Висок, гипке фигуре, лица као глетом клесаног, брадат, косе често разбарушене, Вук Драшковић је надасве необична физиономија. Његов вучји поглед одаје понешто од имена које носи и указује на дозу орјенталног лукавства, на заокупљеност (пре свега) властитим, на превртљивост карактера и неку врсту неуравнотежености која омета постојаност карактера једне личности.⁵⁹⁾ Вук Драшковић није од оних који су истргнути из колективног предања – напротив. У њему су још увек жива колективна сећања, митови, предања и обичаји. Вук казује живо, говор му је лепршав и сликовит, пун емоција које подстичу патос.⁶⁰⁾ Рекло би се да за ових двадесет година вишестраначја нико тако лепо није умео да беседи као херцеговачки «краљ улица и тргова» – Вук Драшковић. Стотине хиљада људи пристизале су из читаве Србије да чују «шта Вук каже».⁶¹⁾ То су били његови славни периоди у каријери. Након Вука бунције, «разабурешеног Распућина»

59) «Код њега никада и ништа није било осредње и уравнотежено.» (М. Протић: «Вук Драшковић», *Изневјерена револуција*: 186-224, Чигоја, Београд, 2005, стр. 186)

60) V. Stanković: "Portret jednog besednika – Vuk Drašković kralj ulica i trgova", *Hereticus*, br.3-4/05: 65-71, Београд, 2005, стр. 68: "Ako bismo sada prošli nebrojenim Vukovim besedama, primetili bismo jedan neuobičajen talenat, oličen u kitnjastoj formi izlaganja, koju odlikuju: retorska pitanja, skraćena poređenja, parabole i anafore. Vukove besede pune su neke unutrašnje dinamike i zapleta. Za razliku od njegovih političkih rivala koje je većma odlikovao tanani stil izražavanja (*stilus subtilis*), oličen u trezvenosti i hladnoj argumentaciji, i tek ponekad, pojačaniji, srednji ili umereni stil (*genus medium*), koji ima za cilj da pridobije ili zabavi auditorijum (Šešelj, Čanak), Vukove besede dosezale su najteži, treći stadijum, tzv. "veličajno-strasni" ili uzvišeni stil (*genus grande*). Ovak stil teži da pokrene, sačinjavajući emocionalne podsticaje, i tako omogućava besedniku da upravlja masom, izazivajući njene reakcije, podstičući je da razmišlja i dela u određenom pravcu. (...) U jednom vremenu nabi-jenom represijom, podelama, moralnom i ekonomskom krizom, Vuk je znao da na pravi način, poput dobrog majstora svog zanata, začini govore onom merom patosa, koji će pokrenuti mase, ustalasati stereotipe i uticati na političko sazrevanje duhovno opustošene nacije."

61) D. Bujošević: "Povratak kralja trgova", *NIN*, br. 2546/99, Београд, 1999, <http://www.nin.co.rs/1999-10/14/10159.html>

и «новог Месије» који је знао да загрми попут св. пророка Илије⁶²⁾ (али и да баци клетву) долази један стилизовани Вук, Вук компромисер, сарадник западних сила и Милошевића истовремено, и вођа опозиције и потпредседник владе, и књижевник и политичар, и аскета и инкасат.⁶³⁾ Ономе чему је једино до краја остао веран то је антифашизам четничке идеологије и блиски односи са САД и Енглеском. Вук је својом странком СПО владао (и влада), ауторитарно али му ни такав облик владавине није обезбедио стабилност власти. Највећи међу саборцима одавно су га напустили. Остала је само шачица «младих лавова», ловаца у мутном, чија гротескна промоција у нове лидере СПО означава коначан нестанак свега онога што естетизује политички харизматизам Вука Драшковића.

Коначно, на самом крају казивања, немогуће је завршити, а не споменути и необичну појаву још једног страначког вође – лидера Нове Србије, Велимира Илића. Овај трибун показује све особине човека рајинског менталитета у коме су још увек жива сећања динарских предака Старовлаха. Његова физиономија доминантно је алпидска: округла глава, овално лице упале браде, смеђа коса, ситне очи, краћи удови, и склоност ка гојазности, указују на живе рајинске црте физичких карактеристика. Велимир Илић је радан и марљив човек, прави представник рајинског сакупљачког менталитета: конкретан и каузалан. Он до истине не долази логиком већ интуицијом. Илић, баш као и Ђинђић и Николић, исказује склоност ка сарадњи и повезивању, али показује и склоност ка оговарањима и омаловажавању опонената (што је неретка особина Шумадица). Склон је поједностављивању ствари, а ауторитет прихвата здраво за готово – готово догматски. Па и поред свих ових својстава које га чине доминантно рајинским типом, Веља Илић поседује и динарске обресе карактера које дугује, пре свега, својим прецима из устаничког ерског краја Србије. Тада његов хајдучки карактер често исплива на површину. Илић уме да буде не само бунција и револуционар, већ и пргав и агресиван. Често је то ипак само последица самоодбране, која му не доноси гласове на политичкој сцени, већ нове невоље и проблеме, из којих се неспретно извучи. Он је живи носилац народног предања и колективног памћења, један

62) V. Stanković: "Portret jednog besednika – Vuk Drašković kralj ulica i trgova", стр.69: "Samo tri dana kasnije, 12.marta, pošto je pušten iz pritvora, Vuk zvuči poput sv. Ilije Gromovnika: *Proklet neka je onaj koji je devetoga marta vojsku i policiju poslao na ovaj grad!*"

63) О држању Вука Драшковића сведочи и Милан Протић: «Под присилом, он пада у малодушност и очај. (...) Само гледа како да се извуче из незгодне ситуације у коју је запао.» (М. Протић: «Вук Драшковић», *Изневерена револуција*, стр. 219)

од ретких Срба кога, и поред приговарања и зановетања, у родном крају ипак осећају својим, и за њега сваки пут гласају.

FACTORS OF MENTALITY IN A CHARACTER OF POLITICAL LEADERS IN SERBIA

Summary

After defining his subject of research, author is trying to figure out the factors that decisively influence creation of different mentality by using the Multidisciplinary Methods. These Multidisciplinary Methods include: the Ethno-Psychological Method, the Social-Psychological Method, the Comparative Method and the Ideal Type Method. Among the methods for the analysis of the mentality and character of social groups and individuals also will be used: the Method of Introspection, the Intuitive Method, the Historiographic Method and the Method of Content Analysis. Finally, in the review of the political characterology of political party leaders the author pays attention to the implementation of several politicological methods. Author will try to figure out with using of all these methods how and to what extent the factors of mentality have been affecting the character of political leaders in Serbia.

Key words: political anthropology, political characterology, ethno-sociology, ethno-psychology, mentality.

ЛИТЕРАТУРА

- Bogdanović, Miloš: *Prokletstvo nacije*, Beograd, 2004.
- Bosanac Milan, Mandić Oleg, Petković Stanko: *Riječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.
- Vujošević, Dragan: "Povratak kralja trgova", *NIN*, br.2546/99, Beograd, 1999, <http://www.nin.co.rs/1999-10/14/10159.html>
- Veličković Dušan, Zoderman Kristof: *Đinđić*, Alexandria Press, Beograd, 2007.
- Вукомановић, Дијана: „Идеолошко профилисање релевантних партија у Србији“, *Српска политичка мисао*: 4/09: 137-158, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Đukić, Slavoljub: *Kraj srpske bajke*, Samizdat, Beograd, 1999.
- Ingliš: *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*, Savremena administracija, Beograd, 1972.
- Ivanović, Ivan: "Koštunica i Đinđić kao antipodi I-II", <http://www.hereticus.org/?s=civilizacijsko>
- Ivanović, Života: *Zoran Đinđić u mreži mafije*, Beletra, Beograd, 2004.

- Јовановић, Бојан: *Карактер као судбина*, Народна књига / Алфа, Београд, 2004.
- Јовановић, Слободан: *Културни образац*, Стубови културе, Београд, 2005.
- Кнежевић, Милош: *Парадигма распада*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Кнежевић, Милош: *Podeljena moć*, NSPM, Beograd, 2006.
- Krstić, Dragan: *Psihološki rečnik*, Savremena administracija, Beograd, 1991.
- Николић, Томислав: *Борба као смисао живота*, СРС, Београд, 2007.
- Протић, Милан: *Изневерена револуција*, Чигоја, Београд, 2005.
- Stanković, Vladan: “Portret jednog besednika – Vuk Drašković kralj ulica i trgova”, *Hereticus*, br.3-4/05: 65-71, Beograd, 2005.
- Slović, Dragoslav: *Anatomija srpske duše*, Beograd, 2009.
- Trebješanin, Žarko: *Rečnik psihologije*, Stubovi kulture, Beograd, 2008.
- Цвијић Јован, Андрић Иво: *О балканским психичким типовима*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- Cvetković, Margita: “Skica za portret, Tomislav Nikolić – Opozicionar na vlasti”, *Nezavisna svetlost*, br.132, <http://www.freeserbia.net/Archives/Serbian/Toma.html>
- Čavoški, Kosta: *Slobodan protiv slobode*, Dosije, Beograd, 1991.
- Шешел, Војислав: *Робијаишке медитације*, АБЦ Глас, Београд, 1992.
- Weinger, Otto: *Pol i karakter*, No limit books, Beograd, 1998.
- http://www.vreme.com/arhiva_html/434/6.html: “Devet godina Demokratske stranke – jačanje kroz deobe”
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Mentalni_sklop

Abstract

The subjects of this research are the factors of mentality that experience theirs later achievement in the character of political leaders in the contemporary political scene in Serbia. The area that today constitutes the Republic of Serbia has always been subject to dual mentality variety: mountain and lowland. With further sorting of factors this mentality splits on: dinarian and rhinenian, the cattle and agriculture, military and commercial, Central European and Balkans... Creating of different mentalities is a result of mixing different effects on individual sub ethnic groups that has resulted in a whole range of the people's characters that are related more or less in their characters and mentality of group of origin. Regarding the issue of the project that is covered in this article there should be underlined the author's effort in analyzing the mentality and characters, as a social psychological structure of long duration, from the political point of view. This article has a

lot of the data about physical and psychological characteristics of contemporary political leaders. Some of these characteristics have their stands (the grounds) in the area and mentality – and those are the real subjects of research. Certainly this review of the character of political leaders in Serbia such as: Milosevic, Djindjic, Kostunica, Tadic, Seselj, Nikolic, Draskovic or Ilic, aims not only to practically verify the hypothesis according to which the influence of various factors on the mentality and a mentality on the character of individuals that can be operationalized on the examples of political leaders, but also to point out the need for more thoroughly treatment of this scientific field that belongs to the political characterology as the sub-disciplines of political anthropology.

Овај рад је примљен 01. фебруара 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11. фебруара 2010. године.